

The Project Gutenberg eBook of Kylään tullessa, by Pietari Päivärinta

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kylään tullessa

Author: Pietari Päivärinta

Release Date: December 20, 2010 [EBook #34699]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KYLÄÄN TULLESSA ***

Produced by Tapio Riikonen

KYLÄÄN TULLESSA

Kirj.

P. Päivärinta

Oulussa 1884.

Oulun Uudessa Kirjapainossa.

Kerran kun matkustin oli minulla eräs neljätöistä vuotias, utelias poika toverina. Se on kyllä paha, kun melkein kaikkien kertomusten pitää alkaa noilla sanoilla, mutta mitäpä sitä ihminen paljon näkee oman huoneensa seinien sisällä. Tosin löytyy sielläkin paljon vaariin ottamista perheellisen elämän piirissä, mutta se on paremmin yksityistä laatua, jonka lähteet pian ehtyvät. Ilman sitä, perhe ei ole kansa, joka vasta luopi kokonaisen kuvan omasta itsestänsä. Jos siis tahtoo noita kuvien murusia — jotka ovat kovin moninaisia — kokoilla, täytyy sen tapahtua itsensä kansan keskellä ja sinne ei tule kukaan, jos ei liiku joskus kotiliedettä edemmäksi. — Siinähan syy, jonka vuoksi usea kertomukseni alkaa: "Kerran kun matkustin" j.n.e.

No niin. Kesä oli kauniimmallansa ja puolentoista penikulmainen taloton taival oli edessämme. Varhainen aamu oli taipaleelle lähteissämme ja ilma oli mitä ihanin. Taivas oli peitetty puoleksi lämpymän näköisillä pilven hattaroilla, joiden lomista kesäinen aamu-aurinko loi valoa ja lämpöä. Kastepisararat kiittelivät auringon valossa puiden lehdillä ja kukkien vielä puoleksi ummistuneilla tertuilla niin kirkkaasti kuin timantti. Lämpöinen etelätuuli puhaltaa huhautteli tuon tuostakin, josta puut ja koko kasvikunta huojahateli ja nuokahateli, ikäänkuin ne olisivat sanoneet: "hyvää huomenta, suuri Luojamme!" Minä istuin syviin mietteisin vaipuneena tuossa luonnon ihanassa helmassa. Minä mietin luonnon kauneutta ja Luojan suurta hyvyyttä ihmisiä kohtaan. Minä mietin heidän kiittämättömyyttensä

kaikesta hyvyydestä, jonka Luoja oli ikäänkuin heidän käsiinsä laskenut, sanoen: "tulkaat ja ottakaat". Kuinka moni käsittää heistä sen, että "kaikkinainen hyvä anto tulee valkeuden isältä"; kuinka moni heistä osoittaa totista rakkautta lähimmäistensä kohtaan, joita Jumala on niin runsaasti jokaiselle antanut, juuri sitä varten, että ihmiset toisiansa rakastamalla osoittaisivat Jumalaakin rakastavansa.

Noita miettiessäni olin niin vaipunut omiin ajatuksiin, etten huomannut matkassa olevanikaan, jonkatähden hevonen sai kulkea oman tahtonsa mukaan; sekin näkyi käsittävän, että nyt on miettimisen aika, sillä se käveli vaan hiljaksensa, korvat topallaan, silloin tällöin katsellen sivuillensa, ikäänkuin kysyäkseen: "joko nyt lähdetään?" Poika lienee myös vaipunut omiin mietteisinsä, huomattuansa, etten minä ollut puhetuulella. Kaikkien noiden tähden syntyi syvä hiljaisuus, ettei muuta kuulunut kuin kärryn ratasten hiljainen hyrinä ja ratina hiekoitetulla tiellä. Kun vielä lisäksi otamme lintujen aamulaulut ja viserrykset ja jonkun liian likellä tietä olevan linnun pyrähdysten lentoon, niin on kaikki kerrottu, mikä tuota hiljaisuutta häiritsi.

"Mistä te saatte aineita kirjoituksiinne, kun niin paljon kirjoittelette yhtä ja toista?" kysyi poika yht'äkkiä, äänettömyyden katkaisten ja katsoen kysyvästi minua silmiin.

Minä kavahduin, niinkuin unesta tuon kysymyksen kuultuani, mutta käsitin kumminkin kysymyksen.

"Koko luonto, se on: koko maailma, jossa asumme, on kuin suuri kuvakirja, täynnä Luojan viisautta, rakkautta ja hyvyyttä. Ihmiset maan päällä ovat monipuoliset ja monenlaiset, sillä melkein niin monta eri luonnettakin on ihmisissä kuin ihmisiäkkin; noita kaikkia kuin kokee katsella ja tutkistelee, löytyy niissä kyllä aineita paremmillekin kirjoittajille kuin minä olen", sanoin pojalle.

"Enhän minä näe noissa mitään erinomaisempaa", arveli hän.

"Sinun silmissäsi on kai sitten vielä jotain vikaa."

"Ei suinkaan, sillä näenhän minä lukea jos kuin hienoa pränttiä ja kirjoitusta."

"Koetasta katsella nyt silmilläsi ja kuunnella korvillasi, näetkö ja kuuletko mitään!"

Poika katseli ja kuunteli.

"En minä näe enkä kuule mitään", sanoi poika.

"Etkö puitakaan metsässä?"

"Niitä näen."

"Minkälaisia ne ovat?"

"Ne ovat suuria, siroja puita."

"Mutta ajattelepas, jos noita puita ei olisikaan, minkalainen olisi silloin maailma mielestäsi?"

"Sitä en ole koskaan tullut ajatelleeksi, mutta nyt huomaan, että jos ei puita olisi, niin tämä maailma olisi peräti kolkko ja ikävä."

"Näetkö tuota, joka tuolla puun oksalla istuu, tuommoinen pikkunen nyttyrä?"

"Näen, se on pikkunen lintu."

"Mitä se tekee?"

"Laulaa."

"Miltä sen laulu kuuluu korviisi?"

"Se kuuluu niin kauniilta."

"Jos ajattelisimme, ett'ei noita lintuja olisikaan?"

"Tämä maailma olisi silloin niin..."

"Tämä maailma olisi mitä niin?"

"Ikävä", sanoi poika, nähtävästi vähän häpeissään, kun ei ollut tuota ennen käsittänyt.

"Sinä käsitit siis metsässäkin jotain?"

"Käsitin; voi kuinka jaloa ja kaunista!"

"Niinhän se on; kaikkialla näkee ihminen jotain jaloa, jotain kaunista, kuu vaan hänen silmissään ei ole mitään vikaa. Katso noita kauniita petäjiä, jotka ikäänkuin toistensa kilvalla pyrkivät suorina ja uljaina korkeuteen: minkä hyödyn ne antavat ihmisille, mistä rakentaisimme huoneemme, mistä saisimme taloutemme tarvekalut, millä lämmittäisimme huoneemme, millä kypsentaaisimme ruokamme, jos ei metsää olisi?"

Samassa tuli näkyviin pieni metsä-lampi, joka oli aivan likellä tietä. Rasva-tyynenä ja peilikirkkaana kuvasteli lammen pinta aamuauringon valaisemana ympärillään olevia korkeita metsiä ja joitakuita kallion nyppylöitä. Järven toisella puolen oli kesämajat, jossa karja suitsun ympärillä märehtiä leuhkasi huolettoman näköisenä ja lypsäjät lypsivät lehmiä ja kaatelivat maitoa saapuvilla olevaan isoon saaviin. Paitaressu-lapset huiskivat karpäsiä lypsettävistä lehmistä, lehdistä tehdyillä huiskillansa, ja toiset kohentelivat suitsua, että siitä lähtisi enemmän savua, joka sitten poistaisi syöpäläiset eläimiä hätyyttämästä. — Sorsa uiskenteli lammen rasvatyynellä pinnalla poikueensa kanssa, jonkatähden heidän jälkeensä ilmestyi veden pinnalle silkkihieno väre.

"Näetkö tuolla mitään", kysyin minä pojalta, osoittaen samalla sormellani lampea kohden.

"Näen, siinä on pieni järvi."

"Eikö muuta?"

"On siinä muutakin."

"Mitä muuta?"

"Puita järven ympärillä."

"Eikö mitään muuta?"

"Ja vuoren nyppylöitä."

"Ja."

"Ja — ja uiskentelevat sorsat."

"Entä sitten?"

"Ja majat toisella puolen järveä, karjoineen, suitsuineen, lypsäjineen ja lapsineen."

Samassa pujahti erään niemekkeen takaa esille pieni venhe, jota harmaapäinen vanhus melalla ohjasi erästä rytipehkoa kohden. Kun hän pääsi rytikköä likelle, hypätä loiskautti siinä joku iso kala. Ukko otti venheestään palasen köyttä, jonka toiseen päähän oli sidottu iso kiven-mökylä. Hän laski kiven järven pohjaan ja satoi toisen pään kiinni venheen hankaan; sitten hän syötti pari onkea ja nakkasi ne järveen.

Me tarkastelimme ukkoa onkinensa. Jo rupesi toisen ongen kuuluvainen pullistelemaan ja viimein se meni aivan umpeen. Ukko rupesi onkeansa hinaamaan ylös ja hän ketjautti aika ahvenen venheensä pohjalle, joka siellä rupesi keppuroimaan ja päristelemään.

"Miltäs tuo kuva kokonaisuudessaan nyt näyttää silmissäsi?" kysyin minä pojalta.

"Kauniilta."

"Minä pelkään, että sinä niin vastasit sentähden, kun tiesit minun semmoista vastausta odottavan; mikä kohta sinusta on kaunein?"

"Järvi."

"Ethän ole maininnut mitään noiden korkeitten lammin rannoilla olevien puiden ja vuoren nyppyläin kuvastuksesta veteen; katsopas! järvessä on toinen metsä ja toiset vuoret."

"Kah! Niitä en ole ollenkaan huomannut."

"Etkö nyt huomaa, että silmissäsi on jotain vikaa?"

"Paljon, paljon, isä."

Samassa ukko sivalsi toisen kalan venheesensä.

"Jos nyt ajattelisimme, ett'ei tuota lampea olisi olemassakaan?"

"Ennen olemme ajatelleet metsät pois, nyt järvet; kolkko, kylmä, ikävä olisi ilman niittä tämä maa."

Samassa alkoi kuulua paimentorven toivotus tuolta järven toisella puolen olevalta kesämajalta ja samassa lähti lehmäkarja liikkeelle.

"Minkä osan nyt pidät kauneimpana tuossa näkynössä?"

"Kaikki yhteensä: järven tyynine pintoineen, poikiensa kanssa uivat sorsat, hyppivät kalat, harmaapäisen onkijan, kuvastavat metsät ja vuoret, rannalla olevat kesämajat märehäivine lehmikarjoihin, lypsävine akkoihin, paitaressu-lapsineen ja savuavine suitsuineen, ja viimeksi liikkeelle lähtevät ja mylvivät lehmät, heidän paimenensa ja toittavat paimentorvensa; kaikki, kaikki on kaunista, jaloa ja ihanaa!" huudahti poika vähän selvettyänsä.

Samassa tuli eteemme iso niitty ja iso saranoilla oleva portti oli poikinpuolin edessämme, joka oli avattava, ennenkun niittyyn sisälle pääsi. Niitty oli parhaassa kukoistuksessaan ja siellä täällä näkyi viljeltyjäkin niittyjä, joissa hiirenhäntä- ja puntarpää-heinät vahvana ja täydessä kaunistuksessaan seisovat ja väliin ikäänkuin lainehtivat tuulen hiljaisista henkäyksistä.

"Voi kuinka kaikki on kaunista!" huudahti poika kun tulimme keskelle niittyä.

"Mikäpäs sinusta näyttääkään niin kauniilta?"

"Tää niitty."

"Mikä osa?"

"Kaikki yhteensä: nuo monenlaiset pystössä sojottavat heinät kaikkine monenvärisine ja laisine kukkineen, usioine kukkivine tuomineen ja pihlajoineen, komeat putket kukka-terttuineen, jotka niin monta ilon ainetta ovat minullekin ja muille lapsille antaneet, nuo hymyilevät ja vahvat viljelysheinikot korkeine tupsuineen; nuo kaikki yhteensä tekevät sen, että lumoavat minun kokonaan", selitti poika innossansa.

"Oletko ennen kulkenut tätä taivalta?" kysyin häneltä, vaikka hyvin kyllä tiesin hänen ennenkin kulkeneen.

"Olen; miksi sitä kysyitte?"

"Näitkö silloin sitä petäjikköä, johon nyt ensin tulimme?"

"Näin, mutta vaan niinkuin tavallista metsää sitä silloin katselin, sen enempiä sitä ajattelematta."

"Entä metsä-lampea?"

"Näin senkin, mutta niinkuin ikävän metsälammen vaan: kaikki loiskivat kalat, uivat sorsat, kuvastavat metsät ja vuoret, ja toisella puolen olevat kesämajat olivat poissa: niitä en nähnyt laisinkaan."

"Miltäs tämä niitty näytti silloin silmissäsi?"

"Ikävältä, kylmältä, yksitoikkoiselta, jonka pian olisin suonut loppuvan kulkiessani, nyt taas soisin tätä piisaavan pitkästi, niin kaunis on tämä nyt mielestäni."

"Olihan kesä silloinkin kun tätä tietä kuljit?"

"Kesä ja yhtä kaunis kuin nytkin."

"Mikä on siinä syynä kun kaikki muka nyt näyttää mielestäsi olevan toisin kuin silloin?"

"Teidän puheenne."

"Huomaathan nyt, että silmissäsi on ollut vikaa?"

"Kyllä sen nyt huomaan, että silmissä saattaa olla paljon vikaa, vaikka vielä kuinkakin niillä näkisi. Sydämen silmien tarvitsee tulla avatuiksi, ennenkuin luonnollisilla silmillä voipi kaikki asiat nähdä. Niinkuin olen sanonut, olen ennenkin nämät nähnyt, mutta minä luulin kaikki vaan olevan niinkuin niiden ollakin pitää."

"Kaikki tosin ovat niinkuin niiden ollakin pitää, mutta kuka on ne niin laittanut, että kaikki ovat niinkuin ne ovat?"

"Jumala, tietysti."

"Hyväkö vai pahaa on Jumala sillä tarkoittanut, kun Hän on kaikki niin laittanut?"

"Vissimmästi hyvää."

"Ja kenelle?"

"Ihmisille."

"Onko siis Jumala hyvä tai paha?"

"Jumala on hyvä", vastasi poika ja painoi päänsä alas.

"Mitä ihminen on velkapää Jumalalle tekemään kaikesta Hänen hyvydestänsä?"

"Kiittämään, kunnioittamaan ja ylistämään."

"Voisiko semmoinen ihminen kiittää, ylistää ja kunnioittaa Jumalaa, jonka sydämen silmissä on jotakin vikaa?"

"Ei, sillä hän ei tunne Jumalan hyvyyttä."

Noita puhellessamme oli niitty jäänyt taaksemme, ja matka kulunut niin, että nyt tulimme laajalle ja korkeahkolle mäelle. Tuolla mäellä näkyi kylä. Kylä oli laajalla tasangolla, jonkatähden se näkyi tuolle mäelle niinkuin panoraama. Iso, valtava joki virtasi kylän keskitse, joka polvikkaasti hopeakirkkaana loikerteli jyrkkien törmänsä välitse. Joen kahtapuolta seisoivat vankkana uljaat talonpoikien kartanot, milloin harmaina maalaamattomina, milloin punaisiksi, valkoisiksi taikka keltaisiksi maalattuina, paikoin ryöpsähti vesi joessa alas jyrkkiä putouksia myöden vaahtoavina aaltoina, ikäänkuin joku poika viikari, joka kyllästyneenä läksyjensä lukemiseen irti päästyään ilosta hyppeli. Äkkijyrkällä jokeen pistävällä korkealla niemekkeellä seisoi Herran huone kellotapuliseen, uljaana ja ikäänkuin kilpailien kumpi heistä ulottuisi ylemmäs korkeuteen. Niin kauvas kuin silmä kantoi, oli tuo alava tasanko viljeltyä maata, jossa vahva laiho aaltoeli tuulen hengähdellessä. Näköala oli tuolle korkealle paikalle niin kaunis, että pysähdyimme siihen, päästimme hevosemme syömään ja otimme itsekin einettä.

"Voi kuinka kaunista on kaikki tuolla alhaalla kylässä! Nyt minä, isä, näen jo hyvästi", huudahti poika.

"Minä uskon että sinä näet jo vähän paremmasti, mutta ihmisen pitää koko elämänsä aika teroittaa tuota näköänsä. Me olemme tällä taipaleella teroittaneet näköämme, näkemään vähäistä osaa Luojamme hyvydestä, mutta ennenkuin olemme kylässä, voimme nähdä vielä paljon lisää", sanoin pojalle.

"Paljon on Jumala jakanut hyvyyttänsä noille ihmisille tuolla kylässä; he mahtavat kaiken kiittää Luojaan".

"Niin sen oikeastaan olevan pitäisi, mutta minä luulen, että paljon on tuolla kylässäkin ihmisiä, joiden näössä on — vikaa".

"En toki luulisi, keskellä noin suurta Jumalan rakkautta".

"Olisipa hyvä jos niin olisi, mutta minä pelkään, että siinäkin kohden on näössäsi vikaa. Sinä olet vielä kovin nuori, että olisit oppinut tuntemaan ihmistä. Kun tulemme kylään, tapaamme siellä varmaan ihmisiä: koetapas heitä tarkastella, että vähitellen tulisit ja oppisit tuntemaan ihmisiä ja samalla omaa itseäsi".

Kun olimme syöneet, panimme hevosemme aisoihin ja lähdimme kylää kohden. Tultuamme ensimmäisen talon vainion kohdalle, oli siinä hevonen irrallaan kylvö-vainiossa. Samassa näimme, että mies talosta juoksi aika vauhtia sinnepäin, jossa hevonen oli. Hän otti hevosen kauniisti kiinni, talutti sen veräjälle, aukasi veräjän ja laski hevosen maantielle eikä siinä ollut sen enempää. Mutta samassa juosta harppasi toinen mies paikalle, pitkä seiväs kädessä, tukka pörröllään, suupielet vaahdossa ja silmät kiilillään kuin kissan päässä. Kun hän pääsi sen miehen tykö, joka hevosen kylvöpellosta ajoi, ärjäsi hän:

"Mitä p—ttä sinä minun hevosestani tahdot?"

"Enhän minä siltä tahdo mitään, talutin vaan pois kylvöpellostani."

"Sinä et saa koskea minun hevoseeni, oli se missä oli, taikka..."

Me seisotimme hevosemme ja katsoimme.

"Taikka mitä?" kysyi uhattu.

"Taikka annan niin kalloosi, että ymmärrät kaiketi olla koskematta minun hevoseeni."

"Sinähän olet naapuri aivan väärässä! Tottahan minulla on se oikeus että saan taluttaa kylvövainiostani ulos vaikka kenen hevosen, ja saman teen vastakin sinunkin hevosellesi, kun se vaan tulee vainiooni. Teidän velvollisuutenne on pitää elämistänne huolta, ett'eivät ne pääse minun eikä muiden tiluksille", sanoi uhattu.

"Sinäkö uhkaat minun hevostani ja tulet vielä minua neuvomaan ja lakejasi minulle lukemaan, mutta kyllä minä sinulle lakia opetan", sanoi tuo väärässä oleva mies ja töytäsi seipäineen naapurinsa kimppuun, jota hän tapaili ehtimiseen lyödä. Mutta tuo naapurinsa oli niin norea ja notkea, että hän liukkaasti väisti jokaisen hänelle aiotun iskun, josta vastoinkäymisestäään päällekkäviä raivostui kahta ankarammaksi päälle käymään, ja vihasta vaahtoavin suin hätyytti hän saalistansa; näyttipä siltä että se olisi tehnyt hänelle kovin pahaa, jos ei hän olisi onnistunut saada toista lyödyksi.

Vaikka väisteleminen kävi niin noreasti, näytti sorretun tila kuitenkin arveluttavalta: aseetonna tuossa, raivossaan, aseella varustetun vihollisensa yhä uudistettujen iskujen alaisena, joita vielä koeteltiin, paremman onnistumisen vuoksi, tehdä milloin mitäkin tietä. Minä rupesin aavistamaan pahaa, jonkatähden hyppäsin kärrystä maahan ja juoksahtin aivan päällekkäyvän miehen luo; hän ei näkynyt ollenkaan huomaavan minun liikettäni, niin olivat hänen silmänsä kiintyneet sorrettuun!

"Olettehan aivan väärässä, ystäväni! Pois seiväs!" äyhkäisin hänelle, kun ma paasin lähelle.

"Mitä sinun meidän riitoihimme tulee roisto!" karjasi tuo raivostunut mies minulle ja samassa kääntyi hän minuun päin oikaisten seipäänsä minua lyödäksensä! Kylmä viima kävi ruumiini lävitse, sillä tunnustaa täytyy, ett'en ainakaan kovin monta iskua olisi voinut väistää. Mutta juuri kun seipään isku oli päälleni putoamaisillansa, käytti toinen mies tilaisuutta hyväksensä ja hyökkäsi takaapäin seiväsmieheen käsiksi; hirmuinen temmellys näkyi alkavan. Mutta minä menin toiselle avuksi ja rupesimme yhdessä vääntämään häneltä seivästä pois. Hän koki puolustaa kaikin voimin ja tavoin tuota mielestensä hänelle niin tarpeellista lempi-asettansa: hän puri kuin koira samassa seipäässä olevia käsiämme, kun vaan sai, hän potki kuin hevonen, mihin vaan voi ja väliin hän pukkasi kuin jääri, kun vaan satuimme rehkiesämme häntä niin liki tulemaan, että hän ulottui; lyömään ei hän joutanut, sillä hän tarvitsi molemmin käsin pitää seipästä kiini, jos hänen oli mieli jonkunakaan aikaa säilyttää omistusoikeutensa siihen. Mutta jos kuinkakin ritarillisesti hän koetti tuota seivästään puolustaa, kallistui kumminkin voitto meidän puolellemme, sillä: "kyllähän kaksi yhden voittaa." Me väänsimme, kun väänsimmekin, seipään pois hänen käsistensä, mutta tunnustaa täytyy että vankka hän oli kuin karhu ja vihainen kuin saakeli. Kuu hän joutui aseettomaksi, seisoi hän läähöttäen kappaleen matkan päässä meistä, eikä voinut sanaakaan suustansa päästää hengestyksensä tähden, niin periiin pohjainen oli ollut tuo seipään puolustus. Hän seisoi ja katsoa tuijotti kiiluvain silmin vuoroon minua ja taistelutoveriani.

"Älkää huoliko, sen kappaleet, tapaanhan minä teidät toisen kerran, jos en muualla, niin markkinoilla", sanoi hän kun viimeinkin voi puhua.

"Mitähän toki teetkään, onpa laki maassa", sanoi toverini.

"Vähän minä teidän laistanne; minäpä en pidäkään vieraitamiehiä muassani kostaessani", sanoi mies uhkaavasti.

"Olethan kovin jumalaton ja tunnotoin! Mistä sinulla semmoinen laki on, että saat syöttää ja poljettaa eläimilläsi toisten ihmisten kylvöjä ja, mikä vielä kummempi, käydä aseitten kanssa päälle, kun niitä siivosti sieltä pois ohjataan? Kaikki tuo olisi jo kovan sakon alaista", sanoin hänelle vähän närkästyksissäni hävyttömän käytöksensä vuoksi.

"Sakottakaa jos vaan voitte."

"Miks'emme voi?"

"Eipä ole vieraita miehiä."

"Mitäs minä ja tuo poika olemme?"

"Tekö vieraita miehiä! Maankulkiamia roistoja, joita ei kukaan tunne paremmin kuin Jerusalemin suutaria."

"Mistä sinä tiedät, että me juuri niin roistoja olemme?"

"Mitäs ne muuta ovat tuntemattomat kulkiat?"

"Se ei ole mikään roiston merkki, sillä kulkea täytyy rehellisenkin ihmisen. Marsi vaan tiehesi, minä en lähde, ennenkun sen olet tehnyt, sillä minä en jätä naapuriasi turvatta", sanoin hänelle.

Vihdoin lähti tuo kostoja pyytävä mies pois vihapäissään, katsellen väliin jälkeensä vihaisesti ja uhkaavasti.

Kun hän oli mennyt, rupesi tuo vääryyttä kärsivä mies pyytämään, että lähtisimme hänen kotiinsa, jotta hän saisi jotenkin palkita muka tehdyn hyvytemme häntä kohtaan; mutta kun kulkumme oli aina eteenpäin, emme suostuneet tuohon tarjoukseen, vaan lähdimme ajelemaan eteenpäin, sanottuamme hänelle ensin nimeimme ja asuinpaikkamme, jos hän muka meitä vasta maailmassa tarvitseisi, ja niin mies lähti kotiansa ja me ajelemaan.

Kun tulimme pojan kanssa kahden kesken, kysyin häneltä: "oletko nähnyt monta tämän kylän ihmistä?"

"Kaksi".

"Minkälaisilta he näyttivät mielestäsi?"

"Toinen väärältä ja toinen oikealta".

"Voimmeko nyt otaksua, että nuo molemmat miehet kiittävät Jumalaa hänen hyvydestänsä?"

"Ei ainakaan toinen heistä".

"Mutta sanoithan tuolla mäellä näkeväsi jo hyvästi?"

"Sanoin, isä, mutta se oli erehdys; minä näen vielä vähän, hyvin vähän".

"Se on hyvä merkki; kun kerran näkee oman näkemättömyytensä, silloin ihminen alkaa nähdä yhä enemmän ja enemmän."

"Miksi tuo toinen mies oli niin paha ja luuli oikeassa olevansa, vaikka hän oli aivan väärässä?"

"Siksi ett'ei hän näe vielä ollenkaan, vaikka hänellä on suuret silmät päässä kuin suitsirenkaat".

"Sehän siinä onkin näen mä".

"Noilla suurilla luonnollisilla silmillänsä hän ei näe muuta kuin itsessään oikeaa ja lähimäisessään väärää, vaikka kuinkakin hänen omat työnsä olisivat vääriä ja pahoja. Niinkuin lienet huomannut, on Jumala antanut hänelle vahvat ruumiin voimat; se on hänen korkein lakinsa, jolla hän luulee voivansa ylitse käydä maailmallisen lain ja jolla hän luulee voivansa sortaa lähimmäisensä oikeudet; Jumalan lakia ei hänellä ole ollenkaan, sillä hän on himonsa orjana kuolettanut sen lain, jonka Jumala jo kirjoitti luomisessa ihmisen sydämeen ja sentähden ei hänellä ole enään kymmenen käskyn lakiakaan".

Noin haastellen olimme hiljaisesti kulkien menneet hyvän matkan eteenpäin. Nyt juuri tuli kaksi miestä tiellä vastakkain.

"Hyvää päivää, naapuri!" sanoi toinen tullut, "olipa hyvä kun ma teidät tapasin. Raja-ojamme peltovainiolla on aivan ummessa; se olisi aikoja sitten ollut aukaistava, vaan olen vartunut teidän joutoanne; milloin ryhdymme työhön?"

Taaskin seisotimme hevosemme, kuunnellaksemme heitä.

"Minä en rupea luomaan sinun ojiasi; kun et luo niitä, niin ole luomatta", sanoi tuo puhuteltu.

Vieno puna nousi ensi puhujan kasvoille. Se oli vihastumisen puna tuon hävittömän vastauksen tähden, mutta hän näkyi olevan luontonsa herra, sillä pian katosi tuo vihastumisen puna hänen kasvoistansa ja hän sanoi tynnosti:

"Onhan oja yhtä hyvin teidän kuin meidänkin, sillä peltomme on aivan rajatusten".

"Oli mitä oli, mutta minä en kaiva sitä ojaa kyynärääkään", sanoi toinen itsepintaisesti.

"Molempien meidän peltomme menee pilalle, semminkin kun se on molempien yhteinen lasku-oja, jos ei sitä kaiveta", muistutti vaatia.

"Meni mitä meni, mutta minä en kaiva".

"Minun täytyy se tehdä yksin; se ei saa olla kaivamatta, sillä siitä seuraisi iso vahinko meille kummallekin. Mutta kun te olette aina noin uppiskainen kaikissa yhteisissä töissä ja odotatte, että muut niissä aina tekisivät teidän edestänne teille kuuluvat työt, niin minun täytyy lain kautta hakea oikeuttani", sanoi vaatia ja lähti pois.

"Koeta päälle vaan?" sanoi toinen ja lähti myös pois.

"Minkälaiset nuo miehet olivat mielestäsi?" kysyin pojalta, tultuamme taas kahden kesken.

"Toinen oikealta toinen väärältä".

"Minkälaisilta tuntuivat sinusta ne perusteet, joille väärässä olla vastaväitteensä rakensi?"

"Huonoilta, hyvin huonoilta, sillä semmoiset perustelmat: 'oli mitä oli' ja 'meni mitä meni', ovat jo aikoja tuntuneet mielestäni paikkansa pitämättömiltä".

"Niinhän se on: olemme vasta neljä henkeä tavanneet tämän kylän asukkaista ja kaksi heistä on ollut nähtävästi väärässä! Tuollakin miehellä oli ilkeävaltainen omantahdon laki suurimpana lakina."

Kylä läheni nyt lähenemistään, sillä nuo kohtaukset, joissa olimme olleet läsnä, olivat tapahtuneet kylän takalolla olevien talojen tienoilla. Jota lähemmäksi tulimme itse kylää sitä vilkkaammaksi tuli liike ja ihmisiä tuli ja meni sivutsemme, mutta meillä ei heidän kanssaan ollut mitään tutustumista, sillä he eivät näyttäneet olevan missään tekemisessä toistensa kanssa.

Nyt juuri tulimme kylän halki juoksevan joen yli viepään lauttauspaikkaan. Suureksi ihmeekseni havaitsin, että lauttamiehenä oli tuo entinen hyvä tuttumme, äsköinen seiväsmies! Hän katseli meitä tuimasti, eikä näyttänyt pitävän ylipääsytämme mitään lukua. Ahteella seisoj paalu, jonka otsaan oli lasin taakse, katoksen alle naulattu kuvernöörin vahvistama lauttaustaksa. Kävelin sen luo ja luin siitä kaikki matkustavien lauttaustaksat ja muut säännöt. Sen tehtyäni käännyn lauttaajan puoleen ja kysyin, jos pääsemme yli. Mies ei puhunut eikä vastannut mitään, mutta hän rupesi heti laittamaan lauttaansa reilaan ja me ajoimme hevosemme kärryineen lautalle, ja niin aloimme hinata toiselle puolen jokea. Koko ylimenon ajalla ei lauttamies päästänyt suustaan yhtäkään sanaa ja mykkänä kuin kivi otti hän toisella puolen jokea vastaan hänelle tulevat lauttausrahat! Nähtävästi hän oli pahalla tuulella siitä, kun tuo seiväs tuli häneltä tuolla takalolla äsken niin väärällä vuorolla riistetyksi, ett'ei se ennättänyt toimittaa hänelle uskottua ja haltiallensa niin mieluista ammattiansa! Hän olisi kenties mielellänsä minulle nyt jo kostanut tuon äsköisen uhkauksensa, mutta se ei käynyt laatuun, sillä ihmisiä liikkui kaikkialla. Ennen kaikkea olisi hän tietysti kieltänyt meitä yli viemästä, mutta tuo patsas pahuus tuossa, jolla oli laki otsassa ja joka oli melkein sama jos se olisi naulattu lauttamiehen omaan otsaan, sehän sen teki, ett'ei hän tohtinut estellä yli viemästä, jos kohtakaan ei tuo taksa voinut estää häntä ynseyttänsä osoittamasta; hän tunsu siis tuon otsaan naulatun säännön kautta hiukan lakiansa ja velvollisuuksiansa, — hyväpä sekin, mutta eipä olisi ollut mielestäni miksikään haitaksi jos hän olisi tuntenut molempia vähän enemmänkin.

Pitäjään pappila oli toisella puolen jokea, korkealla törmällä aivan jokirannalla. Tuuhea puisto ympäröitsi pappilan kahdelta taholta, jonkatähden pappila kauniine maalattuine huoneineen näytti tuon puiston läpi pilkistellesään hyvin kauniilta.

"Voi kuinka tuo pappila on kaunis, kun sen ympärillä on tuo puisto! Miks'ei kaikkien talojen ympärillä ole samanlaiset puistot?" huudahti poika.

"Siks'ei kuin muiden talojen omistajien näössä on jotakin vikaa."

"Luulisipa tuon nyt sokeankin näkevän, että tuonlaiset puistot ovat kauniita", intti poika.

"Niin sen outo luulisi, mutta niin se ei ole. Niinkauan kun ihmisellä ei ole oikeuden ja totuuden tuntoa, ei hänellä ole myös kauneuden tuntoaakaan. Helposti saattaa tapahtua niin, että jonka toinen ihminen pitää kauniina, toinen pitää sen rumana ja inhottavana. Tuossa pappilassa on monta vuosisataa asunut koulunkäynejä, sivistyneitä perheitä; heissä on kauneuden tunto kehittynyt ja varttunut polvi polvelta, silti tuo puisto tuossa. Toiset eivät sitä vastaan näe puistossa muuta kuin raakaa, inhottavaa metsää, joka on kaikin mokomin hävitettävä. Tunnenpa erään tapauksen, joka parhaiten voipi sinulle asian selittää. Eräs herrasmies osti kerran erään talon, rakensi siihen kartanon. Kartanon ympärille ja taloon menevän tien kahden puolen istutti hän kauniin puiston, joka oli koko kylän kaunistus. Aikoja kului ja puu-istutukset kasvoivat isoiksi, mutta nyt kylän epärehelliset asukkaat rupesivat kesäisenä aikana varastelemaan istutetuista koivuista kylpyvitsojen varpuja, ja kaikki puut olivat kylän poika-viikarein puukkojurain alaiset. He kiskoivat koivuista tuohia, rapasivat niistä mahlaa ja muita puita he tökkeivät puukkojurillaan ja kirvesnyrheilläään, joiden vallattomuuksien tähden moni puu kuivasi. Jos heitä joku vähä vähäväkisempi meni häättämään tuosta epärehellisestä työstänsä, haukkua tirstuivat he vastaan ja kävivätpä päällekin, kun vaan tohteivat. Mutta kun heitä joku väkevempi meni häättämään, kiitivät he kohta kypälämäkeen ja pian ei heitä näkynyt koko autiolla yhtäkään jalkaa. Jonkun ajan kuluttua muutti tuon talon omistaja toiseen pitäjääseen ja talo joutui puu-istutuksineen toisen omistajan haltuun ja ensimmäiseksi työkseen hakkautti hän kumoon kaikki puu-istutukset! Ymmärrätkö nyt, minkätähden kaikilla taloilla ei ole puistoa?"

"Ymmärrän: heidän näössään on iso, kovin iso vika."

"Aivan niin. Mitä edellisessä kertomuksessa kauneuden tunto oli rakentanut, sen raaka sokeus hävitti. — Mutta sanopas minulle: mitenkähän olisit ajatellut, jos eilen olisit nähnyt tämän puiston?"

"Luultavasti olisin ajatellut: kumma kuin noin liki taloa annetaan metsän olla."

Tuo keskustelumme tapahtui hevosta aisoihin pannessamme lauttauspaikan rannalla ja muita kapineitamme järjestellessä.

Kun tulimme pappilan kartanon kohdalle, havaitsin että kartanolla oli paljon ihmisiä ja hevosia. Tavattoman vilkas liike näytti olevan ihmisten kesken. He olivat kokouneet ryhmiin, joissa näyttiin kiivaasti keskusteltavan ja kaikista näkyi, että mielet olivat kiihoituksissa. Juuri kun mieleni oli uteliaimmallaan tietämään mitä tuolla kartanolla on tekeillä, meni sivutsemme eräs mies, joka myös näytti rientävän pappilaa kohden aika vauhtia.

"Mikä kokous pappilassa?" kysyin tulialta.

"Kuntakokous."

"Mitä asioita on kokouksen käsiteltävinä?"

"Kansakoulun perustaminen", sanoi mies ja kiirehti kartanolle päättäänkään kääntämättä.

"Ajetaan mekin kartanolle, päästetään hevonen ja mennään sitte kuntakokousta kuuntelemaan, ehkä sielläkin opimme jotain näkemään ja tuntemaan", sanoin pojalle.

"Tehdään niin."

"Koeta nyt siellä tarkata näköäsi, että tulisit aina enemmän ja enemmän näkevämmäksi, sillä luulenpa että tuolla kokouksessa ei siihen tilaisuutta puutu, sillä tietysti siellä ilmestyy monenkaltaisia mielipiteitä. Muutoin luulen tuon tarkastamisen tulevan suorastaan sinulle joksikin hyödyksi, sillä luulenpa siellä meille avaantuvan uusia näkö-aloja tuon kokouksen jälkeen, jotka ehkä antavat aihetta keskusteluamme jatkamaan", esittelin pojalle.

"Kyllä koen katsoa ja kuunnella."

Niinkuin olimme aikoneet, teimme myös: ajoimme hevosemme kartanoon, riisuimme sen ja lähdimme syömään. Itse menimme jo varasilta kokoushuoneeseen ja valitsimme siamme johonki nurkkaan, josta helposti saattoi kaikki nähdä ja kuulla.

Kauan ei tarvinnut vartoa, ennenkun huoneeseen alkoi keräytyä väkeä. Tuo äsköinen tuttumme — seiväsritarikin tuli kiiluvien silmin kokoukseen, nyrkit ja hampaat yhteen puristettuina, samoin tuo vastahakoinen raja-ojan kaivajakin; he menivät kiihkeään näköisinä siihen joukkoon, joka oli toiselle puolelle huonetta kokoontunut eri ryhmäksi ja jossa näyttiin kiihkeästi mutta hiljaa keskusteltavan. Hiljaisena ja ujoina tulivat järempää kokoushuoneeseen sekä lauttamiehen seipäältä hätyytetty mies, että hän, joka oli rajanaapurissaan tavannut niin vastahakoisen raja-ojan kaivajan. He istuivat hiljaisina penkeillä harvaksen istuvien ja mietteisinsä vaipuneiden näköisien miesten keskelle; seipäällä uhattu mies kumartui heti istumaan päästyänsä, ja otti laattialta saapuvilla olevan pienen kuusen oksan, jota hän alakuloisen näköisenä pyöritteli sinne tänne.

Väkeä karttui aina enemmän ja enemmän ja pian oli kokoushuone aivan täynnä.

"Onko teidän kokouksessanne aina näin paljon väkeä?" kysyin eräältä mieheltä, joka sioittui aivan meidän viereemme.

"Ei niitä ole muulloin monta miestäkään", vastasi kysytty.

"Mikäs kumma tänne nyt on näin paljon väkeä tuonut?"

"Kansakoulu-asia".

"Joko teillä on kansakoulu olemassa?"

"Ei; nythän tulee kysymys sen perustamisesta".

"Vai niin! Puoltamaanko vai vastustamaan kansakoulua on näin lukuisasti paikalle saavuttu?" kysyin taas.

"Vastustamaan; piruko vielä tuon maksun niskoilleen ottaa", sanoi mies yrmeästi ja lähti pois, ensin tuikeasti katsoen minua silmiin; näyttipä siltä kun hän pelkäisi, ett'en ole oikein yksimielinen hänen

kanssaan kansakoulu-asiassa.

Ja tosiaankin, kun loin yleisen silmäyksen kokoukseen tullessin, huomasin aivan pian, että kansakoulua oli todellakin tultu vastustamaan. Sillä enin osa sinne saapuneista oli nähtävästi jo tullessaan itsensä varustanut vastustuskuntoon. Reillä oli pitkäksi venyneet, murrollaan olevat ja vihaisen näköiset kasvot, jonkun nyrkit olivat puristetut kokoon ja tuosta kiihkeästä, vaikka hiljaisesta keskustelusta havaitsin selvästi, että heidän mielensä oli kiihoituksissa jotain vastaan. Että he olivat yksimieliset jossain peri-aatteessa, näkyi aivan helposti siitä, kun he olivat kokoontuneet isoksi, tiheäksi ryhmäksi, jota joukon keskellä oleva eräs mies johti hiljaisella puheella, johon kuuliain hiljainen suostumus-murahteleminen tavasta yhdistyi. Tuohon ryhmään oli myös yhtynyt joukko pitäjäässä asuvia uskonnon kiivastelioita, jotka aivan helposti voi tuntea osaksi heidän muista eroavain vaatepartensa vuoksi, osaksi heidän oudosta tervehdystavastansa.

Silmäilin muitakin huoneessa olioita. Ei mitään kiihkoa, ei mitään salavehkeitä, ei mitään kuiskutuksia, eikä ennakkoneuvottelemisia näkynyt noiden hiljaisina penkeillä istuvien miesten välillä olevan; tyyni rauha näkyi vaan heissä vallitsevan, lieneekö se ollut hyvän omantunnon synnyttämä vai tuntuiko tämä hetki heistä siltä kuin "ilta ennen tappiota"?

Samassa paikassa istui äsken seipäällä ahdattu mieskin, pyörittäen äsköistä havun lehvää sormiensa välissä.

"Oletteko kansakoulun suosia?" kysyin hiljaa eräältä lähelläni istuvalta mieheltä, joka hiljaisuudessa tarkasteli kokoukseen tulleita.

"Olen", sanoi mies lyhyesti ja ikäänkuin surumielisesti. Koko ajan vieressäni istuessaan oli hän pyöritellyt tulitikun kokoista pärentikkua hammastensa ja huuliensa välissä. Hän ei lakannut nytkään sitä pyörittelemästä, eikä luonut silmiäänkään pois tarkastelemisestansa minun tuota kysyessäni; luultavasti arvosteli hän siinä puolueitten voimaa.

"Saatammehan sitten vapaasti haastella", sanoin hänelle.

"Saatamme, puhukaa vaan vapaasti".

"Mikä joukko tuo on, joka noin kiihkeästi tuolla keskustelelee erillään muista?"

"Se on kansakoulua vastustava ryhmä; he ovat kaikin kokoontuneet, keräämään kaikki valttinsa yhteen", sanoi mies ja pyöritteli tikkuansa.

"Niinhän minäkin arvelen, mutta onhan heidän joukossaan jumalisiakin?"

"On".

"Kuinka se niin on?"

"Niinpä se on; Kristus ja Beliali sopivat siinä asiassa aivan hyvin yhteen."

"No, mutta miten se saattaa olla mahdollista? Tiedänhän, joiden pitäisi olla maailman valkeus, luulisi etukynnessä harrastavan valoa kansalle".

"Niinhän sen luulisi, mutta niin ei ole. Milloin vaan on joku kysymys kansan valistuksen hyväksi, siinä he kokevat panna vastaan minkä vaan voivat ja silloin he sopivat varsin hyvästi yhteen kaikkein jumalattomimpainkin kanssa, vaikk'eivät he muulloin paljon seurustele heiltä luultuin maailman lasten kanssa."

"Vai niin! Sepä on ikävä kristillisyyden merkki. Mutta luuletteko voittavanne kansakoulun?"

"Se on mahdoton, kun nuo vastustajat ovat niin tarkoin varustaneet itsensä tänne."

"Mitä toivoa teille tappionne jälkeen jääpi?"

"Ei muuta kuin kärsiminen ja uudestaan yrittäminen."

"Mistä mielestä kokouksen esimies on, pitääkö hän paikkansa?"

"Hän on mies, joka ei vyöry eikä murene. Hän on harras kansakoulun ystävä, eikä liisi siitä, vaikka vielä mitäkin tulisi. Useat kerrat ovat vastustajat koettaneet tehdä hänestä keppihevostansa ja saada hänet pois tieltään, mutta aina ovat he saaneet pitkän nokan."

Nyt juuri tuli esimies kuulutus kädessä ja kokous alkoi. Ennen kansakoulukysymystä oli käsiteltävänä joitakuuta muita asioita, joita keskustellessa jo usein ilmestyi tarpeetonta kiukkua ja äksiä.

Kirkkoherra tuli nyt kokoushuoneeseen.

Esimies luki kuulutuksesta asian ja niin oli tuo mieltä jännittävä kansakoulukysymys kaikkine kiihkoineen astunut esille. Pitemmässä puheessa selitti puheenjohtaja, kuinka tärkeä olisi, että kansakoulu pantaisiin toimeen, kuinka kristillisen yhteiskunnan velvollisuus on katsoa, että nouseva kansa saa opetusta, josta me olemme tilinalaiset sekä Jumalan että ihmisten edessä. Hän selitti kuinka oppimaton ihminen on sokea, niin ett'ei hän tiedä eikä tunne velvollisuksiensa Jumalaa, isänmaata eikä lähimaistaan kohtaan, eikä myöskään niitä oikeuksia, joita hän on oikeutettu kansalaisena yhteiskunnalta saamaan. Hän pyysi että kokous pysyisi rauhallisena, jos kohtakin mielipiteet eroaisivat ja ettei yhteen ääneen meluttasi, mutta että yksi puhuisi vaan kerrallansa.

Katsoin seipäällä uhattua miestä, hän ei enään pyörittänyt havun lehvää eikä vieressäni istuvankaan pärentikku enään pyörinyt.

Monta kertaa jo esimiehen puhuessa ruvettiin huutamalla pauhaamaan, mutta hänen luja kieltonsa heidät kumminkin hetkeksi asetti.

Kun puheenjohtaja lopetti puheensa, nousi kokouksessa semmoinen huuto ja meteli, ett'ei hän voinut sitä enään hillitä. Jokaisella koulun vastustajalla oli nyt jotain hyvin tähellistä sanottavan tuota tapoja turmelevaa kansakoulua vastaan. "Meillä on jo oppia liiaksikin", ärjivät he. "Meillä on jo liiaksikin laiskoja herrarottia elätettävänä, emme tarvitse heitä enään lisää. Kuka sitten työtä tekee, kun kaikki laiskoiksi ja herroiksi tulevat? Kyllä niitä on narreja ja roistoja jo kylläksi, vaikk'ei niitä koulussakaan opeteta", ja monta muuta semmoista kuului pauhun seasta.

Seipäällä uhattu mies koetti lämpymästi puoltaa kansakoulua, raja-ojan kaivamista pyytävä samoin, turhaan, melu ja raa'at haukkuma- ja herjaussanat keskeyttivät heidät. Havun lehvä ja pärentikku putosivat lattialle; niiden omistajat olivat menettäneet toivonsa — kansakoulun saamisesta.

Seiväsritari otti nyt puheenvuoroa ja vastustajajoukko vaikenä niinkuin muuri, sillä he tiesivät että mitä hän sanoo, se on niinkuin taivaasta pudonnut.

Hän selitti, ett'ei vielä koskaan koulunkäynyt herra ole kylmään metsään taloa tehnyt, vaan koulun käymättömät ovat monasti sen tehneet ja ett'ei sen surkeampaa eikä kansaa turmelevampaa, laiskuuteen, narreuteen ja jumalattomuuteen saattavampaa hanketta ole koskaan ennen kunnassa ollut, kuin tuo mokoma kansakouluhanke on!

Esimies huomautti, että jos ei hän ja muut koulun vastustajat opin hyödyistä mitään tietäisi, niin kansakuulu olisi jo senkintähden tarpeellinen, kun yleinen asevelvollisuus tulee toimeen pantavaksi ja kansakoulun oppikurssin läpi käyneet pääsevät yhden vuoden vähemmällä palvelusvuodella kuin käymättömät.

"Paljon parempi on että pojat ovat enemmän aikaa sotamiehinä, kuin että he olisivat kansakoulussa, kaikkea pahaa oppimassa", sanoi tuo mielestensä liiaksi oppinut vastustajain johtaja ja edustaja! (Suostumushuutoja).

Kirkkoherra pyysi nyt puheenvuoroa, mutta koulun vastustajain edustaja rupesi kuiskumaan, ett'ei kirkkoherran tarvitse puuttua eikä sekautua heidän asioihinsa ja että hänen piti olla hiljaa. Esimiehen täytyi kaikella kunnallislain ankaruudella säilyttää kirkkoherran puhevaltaa, jonka hän viimein saikin.

Kirkkoherra nousi seisomaan ja piti lämpymän puheen koulun puollustukseksi, jossa puheessa hän selitti, kuinka pimeys ja tietämättömyys vajottaa ihmisen raakuuteen ja että raakuudesta syntyy orjuus, joka taas synnyttää tirannisuuden. Hän selitti kuinka ihminen jo luomisessa luotiin oppivaiseksi ja oppia tarvitsevaiseksi koko elämänsä ajaksi ja vertaili ihmisten keskinäistä suhdetta oppineena ja oppimatonna. Hän puhui kokemuksistaan, kuinka ison välin hän on huomannut rippikouluunkin tullessa niiden välillä, jotka ovat kansakoulussa olleet ja niiden, jotka eivät ole olleet. Edelliset tietävät toki jotain Jumalastakin ja hänen pyhästä sanastansa ja antavat tarkkoja vastauksia uskonnollisiin kysymyksiin, jota vastaan jälkimäiset ovat kuin puusta pudonneita.

Kun kirkkoherra lopetti puheensa, ärjäsi tuo mahtava puolueen johtaja: "Tuo saarna nyt ei maksanut mitään, siitä ei valistunut kukaan. Meillä on jo oppia liiaksikin. Eikä missään koulussa ole yhtään arttikuulusta, jossa oikeita tapoja ihmisiin istutettaisiin, sillä kaikki koulun arttikuulutukset (mitä hän lienee noilla 'arttikuuluksillaan' tarkoittanut, koulujen luokkia, lukutunteja, oppiaineita vai mitä, on minulle ja kukaties sinullekin tuntematon asia) tarkoittavat laiskuuden oppia, joka ei kelpaa mihinkään. Herroista ei ole muuta hyötyä, kun että he kasvattavat isoa vatsaa ja sitte kun sen saavat, ovat he tiellä itsellensä ja muille. He eivät muuta katso kuin että saisivat vaan vatsansa täytettyä ja ovat sitten valmiit katsomaan muita ihmisiä ylönsä". Ja hän nousi oikein seisoalleen mittailemaan kuinka isoja vatsoja herrat kasvattavat.

Se oli mieluinen puhe vastustaja-joukolle. Suostumushuutoja kuului ja he oikein ilosta hykertelivät käsiänsä. Erittäinkin se seikka näytti heitä hyvin miellyttävän kun heidän johtajansa on oppimatonnakin niin oppinut, että tiesi "arttikuuluksetkin". Eräs vastustaja, jolla ei ollut ääntövaltaa, oli heistä taaempänä josta hän kuunteli ja katsoi vastustajain vehkeitä ja mielilauseita, suu törhöllään: ho, ho ho, ho, hooo! nauraa hohotti hän aina, kun heidän puheensa ja käytöksensä tulivat raaimmilleen.

"Kyllähän se kuuluu kaikista teidän puheistanne, että liiaksi teillä on oppia", sanoi kirkkoherra hiljaa ja huokasi; luultavasti tunsikin hän sillä hetkellä kipeästi sydämessään, kuinka paljon kansa vielä enemmältä osalta tarvitseisi valoa, ollakseen ihmisenä.

Nyt ei enään koetettukaan kumota koulun vastustajain perusaatetta, sillä kokemus oli jo opettanut, että se oli turhaa työtä. Sillä niinkauan kuin ihminen on niin alhaisella kannalla ett'ei hän oikeutta vääryydestä, totuutta valheesta eroita, eikä tunne paremman elämän tarvettakaan, niinkauan on mahdoton häntä saada perääntymään vääristä mielipiteistään. Tässä ei ole vielä millään järjellisellä puheella sias, ja heidän kanssaan juuri toteentuu tuo vanha sananlasku: "yksi tyhmä vastaa yhdeksän viisasta."

Kokous oli nyt tuon oivallisen koulun vastustuspuheen tähden tullut niin meteliseksi, että oli mahdoton enään mitään järjellistä toimeen saada. Jokainen koulun vastustaja koki nyt oikein tuimalta syyttää mielilauseitaan koulua, koulun suosioita, kirkkoherraa ja esimiestä vastaan. Esimies teki huutamalla ääntö-esityksen ja ilmoitti että äänestys aljetaan. Vastustajat vaikenivat heti, sillä he pitivät varmana asiana sen, että he äänestyksessä voittavat. Koulun puolesta äänestäjissä ei ollut yhtään, joka olisi kuulunut mihinkään uskonlahkoon, vaan he olivat kaikki niin kutsutuita "suruttomia"! Kummallista!!

Kun äänestys oli päättynyt, julisti esimies, että koulun vastustajat olivat voittaneet noin kolmannen osan äänivoitolla, joka tieto näytti tuovan erinomaisen tyytyväisyyden kokouksen enemmistöön.

Esimies kirjoitti itse pöytäkirjan. Kun hän luki sen tarkastettavaksi, nousi taas aika meteli kokouksessa, sillä hän oli pöytäkirjaan ottanut kokouksen enemmistön perusaatteita. Koulun vastustajat kääreentyivät esimiehen ympärille ja rupesivat äyvästämään: "noita lauseita ei saa ottaa pöytäkirjaan; ei niitä ole lausuttu koulua vastustaessa; meitä häväistään hallituksen edessä", ja monta muuta semmoista huusivat he ja vaativat nyrkin kovuudella, että heidän koulun vastustusperusaatteensa pyyhittäisiin pöytäkirjasta pois.

Esimies sanoi: "Minkä minä kirjoitin, sen minä kirjoitin. Enkä minä ymmärrä missä muussa tarkoituksessa te olisitte noita raakoja mielipiteitänne lausuneet kuin juuri kansakoulua vastustaessanne; ja mitä parempia teidän tarvitsee olla hallituksen edessäkään, kun te olette yhteiskunnallisissa oloissamme. Se mikä on kerran kirjoitettu, sen täytyy pysyä. Sillä ne lauseet, joita te pois tahtoisitte pöytäkirjasta, ovat juuri teidän omia lauseitanne, jotka rupeavat nyt jo teitä itseännekin kammottamaan, jonkatähden tahtoisitte ne tehdyiksi hyvin siviöiksi, että itse saisitte näyttäytä hurskaina, ulkokullatun tekokuorene alla".

Koulun puoltajat tekivät vastalauseensa päätöstä vastaan ja esimies merkitsi sen pöytäkirjaan; he ilmoittivat myös valittavansa ja vaativat otteen kokouksen päätöksestä.

Koulun vastustajat rupesivat uhkaamaan esimiestä: he aikoivat häneltä ottaa viran, kunnian ja "pännän" pois, tuon kauhean rikoksen tähden muka, kun ei hän ruvennut pöytäkirjaa sotkemaan heidän mielensä mukaiseksi! He eivät kirjoittaneet pöytäkirjan alle, mutta koulun ystävät tekivät sen, vaikka se oli heille tappopäätös ja vaikk'ei heille enään jäänyt muuta toivoa jällelle kuin vetoaminen hallituksen kansan parasta katsovaan tahtoon.

Kokous hajosi nyt ja merkillistä oli, että koulun vastustajat lähtivät kokouksesta pois paljon pahemmalla omalla tunnolla kuin koulun puoltajat, vaikka he saivat niin tuntuvaan tappioon.

Meidän matkamme määrä oli mennä aina eteenpäin; siis sanottuani jäähyväiset tuolle kokouksessa olleelle puhetoiverilleni, lähdimme pojan kanssa matkalle, jolla viivyimme useampia viikkoja.

Kun tulimme kahden kesken taipaleelle, vaivuin minä syviin ajatuksiini niistä kaikista mitä olin nähnyt ja kuullut eikä poika hennonnut häiritä minua. Silloin tulin ajatelleeksi, kuinka suuri osa kansasta makaa vielä pitkää kansallis-unta ja kuinka he vastustavat omaa hyvänsä. Ajattelin, kuinka he ovat valmiit huutamaan, että heille tehdään vääryyttä, jota he saavat kärsiä — joka luulo heillä lienee välistä oikeutettua, mutta useinkin tietämättömyydestä syntynyttä epäluuloa. Vaan kun heille tarjotaan tilaisuutta tulla tuntemaan lakinsa ja oikeutensa, että voisivat puollustaa niiden turvissa itseänsä ja että he tulisivat tietämään mitä he ovat velkapäät yhteiskunnalle ja yksityisille, niin silloin he nousevat raivoon omaa hyvänsä vastaan, silloin he työntävät pois tyköänsä kaikki mahdolliset keinot heidän oman itsensä auttamiseksi, silloin he rupeavat vihaamaan niitä, jotka heille sydämestään hyvää suovat

ja tekevät työtä väsymättä heidän eduksensa, heidän kohottamiseksi — ihmiseksi. Silloin ajattelin minä: mikä lienee neuvona, että kansa tulisi tuntemaan — puutoksensa, että hänen näöstänsä kaikki vika loppuisi? Jos kuinkakin olisin hyviä vastauksia noille kysymyksille hakenut, en kuitenkaan muuta saanut kuin: "tee työtä ja kärsi." Niin, niin, ajattelin silloin: isänmaan ystävien tulee tehdä työtä, näihin aikoihin ja vastuksiin katsomatta, tehdä työtä nurkumatta, väsymättä, tehdä työtä silloinkin kuin pilkkanauru, ylenkatse, parjaus, viha ja vaino ovat palkkana, tehdä semmoista työtä, jota tuon työn vastustajat ymmärtävät ja käsittävät, sillä he ovat vielä niinkuin pikkulapset, jonkatähden heille pitää antaa pikkulapsen ruokaakin. Tuota työtä pitää tehdä varovasti; heille ei saa sanoa: te olette ymmärtämättömiä, sillä he eivät usko koska he pitävät itsensä hyvin viisaina. Heille ei saa sanoa, että te olette väärässä, sillä eivät he sitäkään usko, sillä sen minkä he kerran ovat käsittäneet, pitävät he ainoana oikeana. Mutta tuopa ei tapahdu, jos ei tunkeu itse kansan keskeen, jos ei opi tuntemaan heidän tapojansa ja elämänsä laatua, jos ei koe auttaa heidän puutoksiansa ja saattaa heitä oikeuteensa. Kun tuo on tapahtunut, sopii isänmaan ystävän ruveta kenties päivän valoon kaivelemaan kaikki puutokset ja epäkohdat ja ankarasti moittimaan vääryyttä. Ja kussa tietämättömyys ja siitä seuraava typeruus paisuu niin isoksi mielessään että se uhkaa kansallisille ja yhteiskunnallisille eduille tulla vaaralliseksi, sinä täytyy ottaa lujalle ja peruksellisesti kuvata ja paljastaa heidän huonolla pohjalla olevat asiansa, että he nähden näkisivät ja kuullen kuulisivat asiansa olevan väärän ja sitenkin oppisivat jotain ymmärtämään, jotain käsittämään ja pitämään silmänsä auki.

Noita minä mietin ja ajattelin, ja kenties olisi syvempikin suru saanut vallan minussa, mutta tuon kolmannen osan äänestämisen kansakoulun puolella tuolla kokouksessa oli suurena lohdutuksenani ja poisti kolmannen osan surustani.

"Jopa se oli riittävä kokous!" sanoi poika yht'äkkiä, kun näki että minä rupesin huomaamaan itsestäni ulkona olevia esineitä.

"Niin se oli", sanoin.

"Minä olen nähnyt paljon tällä matkalla, vaikk'ei tämä ole ollut tämän pitempi.

"Luultavasti nyt olet tullut vakuutetuksi siinä aamullisessa mielipiteessäsi, että kaikki ihmiset rakastavat toisiansa sillä rakkaudella, jolla Jumala on heitä rakastanut?"

"Ei niin. Olen ihmisistä saanut aivan päinvastaisen käsityksen."

"Minkälaisen?"

"Että suuri osa heistä vihaavat toisiansa, siihen siaan kuin heidän pitäisi rakastaa; mutta miksi he niin tekevät, sitä en ymmärrä."

"He eivät tunne vielä Jumalan rakkautta, sen tähden eivät he voi rakastaa lähimmäistänsäkään."

"Miksi tuo kokous oli noin riitainen?"

"Siksi että siinä taisteli valkeus pimeyttä ja totuus valhetta vastaan."

"Miksi kansakoulua niin kovin kiivaasti ja hävyttömästi vastustettiin? Oppihan olisi kaikille ihmisille tarpeellinen."

"Sentähden kuin heidän näössänsä on vielä kovin paljon vikaa."

"Ja noita vastustajia oli niin paljon!"

"Kaksi kolmasosaa."

"Se on surullista."

"Se on tosi, että asia on surullista laatua, mutta niin se kumminkin on. Siitä selvästi näkyy, että suuri on vielä pimeyden valta; suuri on vielä se työ-ala, joka jokaisella isänmaan ystävällä on tehtävänä ja suuri on se voitto, jos he kerran voittavat totuuden voiton."

"Eikö voisi mitenkään saada niin, että yksikään kansakoulu olisi joka pitäjässä?"

"Ei sitä vielä tähän asti ole saatu. Muutoin ei asia voi semmoiseksi tulla, kuin saamalla asetus, joka niin määräisi. Asia onkin ollut esillä valtiopäivilläkin, mutta se ei ole mennyt läpi."

"Mikähän siinä on ollut syynä?"

"Luultavasti, etteivät säädyt ole katsoneet asiaa niin tärkeäksi, kuin monikin sen katsoo. He kammonevat myös kaikkea pakollista, jonka he luulevat vaikuttavan vahingollisesti kansaan, vaikka

ennestäänkin niitä löytyy, esimerkiksi lukemiseen oppimisen ja rippikoulun käymisen pakot, eikä suinkaan niistä ole havaittu mitään vahinkoa olevan."

"Miksi joillakin kansakoulun vastustajilla oli niin outo puku, jommoista en ennen ole nähnyt?"

"Muutamat ihmiset ovat asian käsittäneet siltä kannalta uskon asioissa, että heidän on vaatteensa muuttaminen sen laiseksi, että he hyvin jyrkästi ja silmänpistävästi eroaisivat muista ihmisistä, jos heidän on mieli taivaasen päästä; siitä ajatustavasta tuokin sinun mielestäsi niin outo puku on syntynyt".

"Auttaako tuo pu'un muuttaminen sitten ihmisen autuaaksi tulemisessa?"

"Ei, sillä Jumala katsoo sydämeen, eikä vaatteisiin."

"Mutta tuleehan ihmisen välttää ylpeyttä".

"Kaiketikin, mutta muista eroamaton vaate itsekullakin säätynsä ja arvonsa mukaan ei ole suinkaan mikään ylpeyden merkki. Eikä se ole mikään ansio Jumalan eikä ihmisten edessä, jos ihminen laittaa vaatteensa säädystänsä eroavaksi, olipa se sitten ylemmäs tai alemmas; ilman sitä ihminen saattaa ylpeillä missä pukineessa tahansa."

"Mistähän tuokin luulo on alkunsa saanut?"

"Ihminen on hyvin herkkä taipumaan siihen luuloon, että hänen pitäisi jotain semmoista toimia ja tehdä, johon Jumala mielistyisi. Raamatussa löytyy paljon esimerkkejä, kuinka Jumala on armahtanut ihmisiä, kun he ovat itsensä nöyryyttäneet hänen edessään. Muistathan piiplian historiastasi, miten profeeta Jonan saarnasta Niniven asukkaat kääntyivät ja katuivat pahoja tekojansa säkissä ja tuhassa. Juuri sitä nöyryyttä tarkoittavat ihmiset vaatteittensa muuttamisellakin".

"Historian muistan aivan hyvin; mutta siltähän se näyttää, että vaate auttaa, koska niniveläiset saivat armon, kun he säkissä ja tuhassa katuivat syntejään".

"Eivät he sentähden armoa saaneet, jos he sillä kerralla pitivät tuhkaista säkkiä yllänsä, vaan senvuoksi, kun he nöyryyttivät sydämensä Jumalan edessä, sillä hän katsoo sydämeen, niinkuin äsken jo sanoin. Tuota luuloa oli juutalaisissakin paljon Vapahtajan aikana fariseuksissa, sillä he myös pitivät muista kansalaisistansa eroavia vaatteita, josta Kristus heitä usein nuhteli. Raamattu sanoo: 'älkää leikatko teidän vaatteitanne, vaan sydämenne', osoittaen siten, ett'ei vaatteitten, vaan sydämen muutos tekee ihmisen otolliseksi Jumalalle. Paavin uskoisissa maissa myös ihmiset kokevat ansaita Jumalan armoa vaatteittensa muuttamalla, jopa niinkin ankaroilla, että pitävät karva- ja jouhi-paitaakin paljaan ihonsa päällä".

"Jouhipaitoja paljaan ihonsa päällä!?"

"Niin vieläpä ruoskivat itseänsä veriin asti ja kantavat vapa-ehtoisesti raskaita kahleita. Tuossa on heidän mielestänsä kaksi Jumalalle otollista työtä, nimittäin: vaatteitten halventaminen ja lihan eli ruumiin kurittaminen; tuommoisista alkuperistä lähteneitä lienevät kaikki uskonnollisista syistä tulleet vaatteitten muuttamisetkin nyky-aikana. Muutoin ei ole tarpeellista sekauta kenenkään vaateparteen; ainoastaan ylöllisyyttä tulee vastustaa".

"Olivatko he uskonnon tähden vaatteensa muuttaneet, jotka tuolla kokouksessa olivat?"

"Luullakseni olivat".

"No, mutta minkätähden hekin sotivat kansan valistusta vastaan, vaikka heidän pitäisi edustaa kaikkea hyvää ja jaloa täällä ja sitten tulevaista elämää?"

"Sentähden kun heidän näössänsä on jotakin vikaa".

"Mutta ovathan he useinkin hyvin kiivaita asiaansa puollustamaan".

"Siinäpä se on asia, että he pitävät oman käsityskantansa ainoana oikeana. Muutoin ei ole kiivasteleminen mikään oikean merkki. Uskonnon kiivastelioissa on monta eri lahkkoa, joissa useinkin syntyy eksyttäviä ihmisoppeja, ohjelmia ajatus- ja käsitystapoja, jotka useinkin ovat tehneet lujinta vastarintaa ihmiskunnan edistymiselle. Ja jos he olisivat kuinkakin riitaisia keskenänsä oppinsa erinkaltaisista kappaleista ja tavoista, ovat he siinä kumminkin yksimielisiä, että vihaavat kaikkea maallista oppia ja tieteellisyyttä?"

"Sanoitte: lahko, mikä on lahko?"

"Lahkoksi kutsutaan meillä kaikkia ihmisistä muodostuneita ryhmiä eli joukkoja, jotka oppinsa ja

käsityksensä kautta eroavat joko asetuksiin perustetuista yhteiskunnallisista oloista, taikka jotka uskonnossa poikkeavat opilla ja elämällä lutherilaisesta valtiokirkon opista. Edellisiä sanotaan valtiollisiksi ja jälkimäisiä uskonnollisiksi lahkoiksi; edellisiä ei meillä, Jumalan kiitos! toki ole".

"Onko uskonnon lahkoista koskaan mitään hyvää?"

"Kuin ne kumminkin ovat perustetut kristilliselle pohjalle, on niistä usein paljonkin hyvää. Sillä vaikka muutamissa opinkappaleissa ovat saaneet toisellaisen käsityksen kuin evankelislutherilaisen valtiokirkon oppi on, siivoontuu heidän ulkonainen elämänsä kuitenkin ja siitäkin on jo yhteiskunnalliselle elämälle suuri voitto. Ja vaikka he alussa ovatkin välistä hyvinkin väärällä tolalla, tasaantuvat ja lauhkenevat he ensi kiihon ja hourion sivu mentyä ja usein puhdistuu heidän elämänsä puhtaaksi ja syväksi kristillisyydeksi. Pitkällisen rauhan aikana veltostuu totisinkin kristillisuus, mutta kun lahkolaisuus rupee liikkumaan, valpastuvat ihmiset tutkimaan omaa tilaansa ja silläkin tavalla on lahkolaisuus hyödyksi; mutta niin kauvan kun lahkolaisuus on lahkolaisuutena, ei voi sitä uskonnon perustuksena pitää".

"Mikä on oikea uskonto?"

"Se, joka on perustettu pyhään raamattuun ja joka pitää sen ytimen eli hengen kaikkien elämänsä ohjeena ja toivonsa perustuksena, eikä pyri sitä selittämään, mestaroimaan, kääntelemään ja väännelemään oman pimeään lahkolais-mielensä jälkeen."

"Ovatko uskonto ja tiede yleiseen ristiriidassa?"

"Ei voi kieltää, etteivät ne ole jo ammoisista ajoista olleet toisiansa vastaan, voimatta kumminkaan toisiansa kumota."

"Miksikähän se niin on?"

"Harva ihminen on täydellisesti kehittynyt sekä uskonnossa että tieteissä ja semmoista kehittymistä voimme pitää puolinaisena. Siitä aivan helposti seuraa, että toinen ihminen on enemmän kehittynyt uskonnossa, toinen tieteissä. Kun nyt niin kerran on, pitää kumpikin puolue toistensa käsitystavan tarpeettomana ja omansa semmoisena, johon ei enään mitään lisiä tarvita. Semmoisessa puolinaisessa kehitystilassa ollessaan uskonto ei kärsi, että tiede pyrkii kaikkialla tutkimaan, käsittämään ja selville saamaan luonnon salatuita ja suuria ihmeitä, siis Jumalan luomisen viisautta. Semmoinen uskonto luulee siten ryöstettävän Jumalalta kunnian ja halvennettävän Hänen suuruuttansa, vaikka ihminen senkin kautta oppii vaan enemmän ja enemmän tuntemaan Luojansa ihmeellistä viisautta ja rakkautta ihmisiin, kunnioittamaan ja rakastamaan Häntä enemmän ja samassa myös lähimmäistään. Kristillisyydettä kehittynyt tiede ei taas tyydy mihinkään muuhun, kuin siihen, minkä hän on käsittänyt ja katsoo sentähden ylön kaikki uskonnolliset pyrinnot ja harrastukset joutavina ja ahtaina haaveksimisina."

"Miks'eivät ne voi toisiansa kumota, vaikka ovat toisiansa vastaan?"

"Siksi eivät, kun kumpikin on muuttumaton totuus ja totuutta ei voi mikään kumota."

"Uskonto vai tiede on enemmän hyvää tehnyt ihmiskunnalle?"

"Vaikka uskonto ja tiede ovat niin kauvan seisoneet toisiansa vastaan ja vieläkin seisovat, niin kumpikin on tehnyt paljon hyvää ihmiskunnalle, samassa kun ne ovat toisiansa auttaneet tuossa suuressa työssä."

"Kuinka se on ymmärrettävä, että kaksi vastakkain olevaa asiaa saattaa toisiansa auttaa yhdessä ja samassa asiassa?"

"Mikä olisi uskonto ilman tiedettä ja mikä olisi tiede ilman uskonnotta? Mitä olisivat he voineet tehdä ihmiskunnalle yksistänsä, jos eivät olisi auttaneet toinen toistansa? Jos ihminen olisi kuinkakin tieteellisesti oppinut, mistä saisi hän lohdutuksen murheelliselle sydämellensä, raskaalle ja polttavalle omalletunnollensa, kun semmoinen päälle tulee, jos ei olisi kristin-uskoa, joka voipi hänelle sitä tarjota ja antaakin? Uskonnotta olevat oppineetkin ihmiset, semmoisen hädän tullessa, lopettavat päivänsä tavallisesti itsemurhilla — raukoilla ei ole mihin he turvaisivat —; se on ijankaikkinen ja ajallinen vahinko. Mutta joka seisoo lujalla uskonnollisella pohjalla, hän ei horju, vaikka vielä mitäkin tulisi, vaan löytää turvansa uskonnossa ja hänen sydämensä nöyrtyy, uskontonsa vahvistuu ja elämänsä parantuu ankarassa murheen pätsin koetuksessa ja niin säilyy hän siunaukseksi ihmiskunnalle."

"Suuret ja voimalliset valtakunnat muinoin olivat korkealla sivistyksen kannalla, mutta eivät voineet pystyssä pysyä, kun eivät tunteneet kristin oppia, vaan palvelivat mykkiä epäjumalia, sillä heiltä puuttui vahvin perustus, nimittäin kolmi-yhteisen Jumaluuden kuva. Jos taas katsomme nykyaikaa,

havaitsemme aivan pian, että ne kansat ja valtakunnat, jotka kristin uskoa tunnustavat, ovat korkeimmalla tieteittenkin kannalla, jonka vuoksi he ovat etunenässä astumassa ja tieteitten valolla ohjaamassa muita pimeydessä vaeltavia pakana-kansoja. Tästäkin jo näkyy, että kristin-oppi on tehnyt ihmiskunnalle paljon jo uskonnollistakin hyvää, puhumattakaan siitä, mitä se tulevaisessa elämässä voi ihmisille antaa. Vahvana totuutena siis pysyy se, ett'ei mikään ulkonainen oppi, olkoon se kuinka korkea tahansa, ole täydellinen sivistys, jos ei se ole kristillisyyteen perustettu.

"Jos taas katselemme asiaa toiselta kannalta, niin täytyy kysyä: mikä olisi ihmiskunta ja itse uskontokin ilman tiedettä? Sillä juuri tiede on uskonnonkin saattanut siihen valkeuteen, jossa se nykyään on, samaten kun uskontokin on tiedettä edistänyt."

"Kuinka se on ymmärrettävä?"

"Pyhät kirjat, se on: koko pyhä raamattu on käännetty monelle eri kansojen kielille, joka on tapahtunut tieteen eli opin avulla, sillä oppimaton ihminen ei siihen kykene. Aina jonkun ajan takaa on Jumala herättänyt oppineita miehiä kuulemaan hänen tahtoansa ja nämä ovat tehneet uudistuksia ja parannuksia kristin-uskoon sekoitettujen ihmisoppien ja sääntöjen tähden harhaantuneessa kristin-opissa, ja niin he ovat kohentaneet ja oikealle saattaneet horjuvan kristin-opin. Sinä tunnet osaksi Lutheruksen, koska tiedän että olet lukenut hänen elämäkertansa. Jos ei hän olisi ollut oppinut mies, ei ikänä hän olisi voinut kukistaa paavin valtaa, eikä puhdistaa ihmisopeilla turmeltua uskoa. Oppineista miehistä on myös perustettu kristillisen kirkon hallinto kaikissa kristillisissä maissa; jos sen hoito olisi oppimattomien käsissä, niin menisi se pian mullin mallin, juuri sen vuoksi, kun ei heillä olisi perustettua tietoa missään. Pian alkaisi silloin ihmisopit ja samassa lahkolaisuuden sairaudet juurtua kristin-oppiin ja turmelisi sen puhtauden.

"Muutoin jos ei tiedettä olisi, ei meillä olisi järjestettyä valtiolaitosta, ei lakia eikä oikeutta, ei rautateitä, laivakulkua, sananlennättimiä, ei koneita eikä tehtaita, sanalla sanoen ei mitään, vaan me olisimme alkuperäisessä tilassamme, niinkuin muutkin villikansat. Mikään kansa kokonaisuudessaan ei ole vielä koskaan kääntynyt totiseen kristillisyyteen, jonka vuoksi pahuus ja väkivalta on jäänyt enintä osaa ihmisiä hallitsemaan ja noita hillitsemään ja kurissa pitämään ovat lait ja oikeudet sekä niiden oppineet hoitajat, johtajat ja valvojat hyvin tarpeelliset. Mutta lakeja hoitamaan ei kykene muut kuin tieteellisesti oppineet miehet. Muutoin voipi ulkonainen oppi ja tiede korjata paljon niitä ihmisiä, jotka eivät ole tosi kristityitä, vaan ovat jääneet himojensa valtaan, sillä opin avulla voivat he tulla järkeisopillisesti eroittamaan hyvän paljasta, oikean väärästä, kunniallisen työn väärästä teosta, ja sen avulla heidän turmeltunut elämänsä parantuu yhteis-kunnallisen elämän eduksi."

"Miks'eivät uskonto ja tiede sitten voi hyvässä sovussa auttaa tuota yhteistä ja suurta tehtäväänsä ihmiskunnan hyväksi?"

"Siihen kysymykseen on jo vastattu silloin kun selitettiin: minkätähden uskonto ja tiede ovat ristiriidassa keskenänsä. Kummassakin haarassa enemmän kehkeyneet ihmiset tekevätkin tuota suurta työtä hyvässä sovussa ja tuo työ se on, joka kumpaakin vie enimmän eteen päin."

"Mikä se arttikuulus on, jota eräs koulun vastustajia niin usein käytti mahti-sananaan?" kysyi poika, kääntäen siten keskustelun pois entiseltä tolalta.

"Sitä en tiedä. En koskaan ole tieteellisissäkään nimityksissä nähnyt käytettävän semmoista sanaa, ennen vanhaan oli Kreikan maalla Aristoteles niminen viisaus-tieteiliä, jonka nimi vähän vivahtaa yhdenkaltaiselta tuon hänen mielestään niin mahtavan arttikuulus sanan kanssa, mutta asian luonto jossa hän tuota sanaansa käytti ei osoittanut, että hän olisi Aristotelesta tarkoittanut. Joku aika takaperin, kun suomenkieli oli vielä viljelemätöntä, kutsuttiin asetuksien erinäisiä lukuja: artikkeleiksi, mutta asian luonto ei osoittanut, että hän sitäkään olisi tarkoittanut! Sentähden ajattelen minä, että hän koki hapuroida jotain tiede-sanaa, osoittaaksensa siten luultua isoa oppiansa, jota hän sanoi itsellensä liiaksikin olevan hakeaksensa siten puolueeltansa kunniaa ja luottamusta, sillä hän on sen johtaja".

Pojan uteliaisuus olisi noussut hyvinkin korkealle, mutta nyt juuri loppui taloton taival ja kylä tuli, jonkätähden keskustelumme täytyi lopettaa.

Meidän olikin pysähtyminen eräisen saman pitäjään taloon, jossa tuo kuntakokouskin oli ollut; siihen taloon matkamme tarkoituskin oli.

Niinkuin ennen olen maininnut, viivymme siinä useampia viikkoja ja asiamme loppuun ajettuumme, lähdimme paluu-matkalle kotiin. Tiellä mennessämme esittelin pojalle, että kävisimme kuntakokouksen esimiehellä, jolta luultavasti saisimme lisätietoja tuosta merkillisestä kuntakokouksesta. Poika tietysti suostui ehdottomasti esitykseeni ja niin ruvettiin kyselemään hänen asuntoansa ja sen tietoon saatuamme, ajoimme sinne. Kun sinne tulimme, otti hän ystävällisesti meidät vastaan ja kehoitti jäämään yöksi heille. Kun oli jotenkin iltapäivä, suostuin minä esitykseen, senkin tähden, että olisi ollut

paremmin aikaa puhellaksemme asioita. Isäntä toimitti hevosellemme ruokaa ja suojaa ja vei meidät huoneeseen, jossa meitä se yönseutu vieraanvaraisesti kestittiin. Isäntä näkyi olevan noita niin kutsutuita sivistyneitä talonpoikia, sillä hänellä oli melkoinen kirjasto ja useat sanomalehdet, ja hänellä oli runsaasti tietoja yhteiskunnallisista ja valtiotaloudellisista asioista. Hän harrasti saada kansallensa valoa, sillä hän käsitti, että kansa vielä enemmältä osalta haparoitsee pimeydessä ja tietämättömyydessä ja että on mahdoton kenenkään päästä oikeuksiinsa, jos ei kansaa itseä saada ensin tuntemaan kuinka paljoa se vielä on vailla, jonka tunnon jälkeen sille valo kumminkin kelpaisi.

Puheltiin ensin niitä ja näitä ja tultiinpa viimein puhelemaan tuosta viimeisestä kuntakokouksestakin.

"Tuolla kokouksessahan he käyttivät itsensä niin hävyttömästi teitä kohtaan, että te voisitte saada heidät langetetuiksi suuriin sakkoihin", sanoin hänelle.

"Kyllähän se niin olisi, mutta sitä en tee, sillä se on suurin viisaus kärsiä tyhmiä; tyhmä ihminen ei viisastu rankaisemalla ja sakottamalla, mutta hänelle pitää toimittaa valoa. Minä annan heidän kirkua ja kiemuroida omassa tuhmuuudessaan ja tuota tehdessään he kietovat itsensä yhä lujemmalle oman tuhmuuksensa verkkoon ja niin he takertuvat omiin pauloihinsa, joita he ovat muille virittäneet: siinä on heille sakkoa kylläksi", lausui isäntä jalomielisesti. Vivahtipa tuo puhe mielestäni siihen jaloimpaan lauseeseen mitä on maailmassa koskaan kuultu nimittäin: "Isä anna heille anteeksi, sillä eivät he tiedä mitä he tekevät." Tuo isännän puhe miellytti minua niin, että olin vähällä tarttua häneen syliksi kiinni.

"Eikö tuo hyvin harmita teitä, kuin kaikkenne koette panna liikkeelle, tehdäksenne hyvää heille ja he yhtäkaikki osoittavat kiittämättömyyttä hyvyytenne edestä ja vieläpä vainoakin?" kysyin häneltä.

"Ei yhtään, sillä niin on maailman tapa ollut ja on vielä eteenpäinkin, että he tuolla tavalla ovat palkinneet hyvän tekiänsä. Ei mitenkään saa ihminen itsellensä sukkelampaa viha- ja vaino-miehiä, kuin tekemällä heille jotakin hyvää, siis heidän vihansa ja vainonsa on päinvastoin iloni ja lohdutukseni, sillä se osottaa, että minäkin olen jo kortta vetänyt isänmaan yhteiseen pesään, kansan eduksi", lausui isäntäni, nähtävästi liikuttuna.

Kertoelmassani olen unohtanut mainita, että olimme olleet yötä tuossa talossa ja että viimeiset puheemme olivat eineen jälkeen.

Kun ei meillä ollut enään mitään tekemistä talossa ja kun aamu oli jo hyvästi kulunut, lähdimme me pojan kanssa samoamaan kotoamme kohden, samaa tietä, jota olimme tulleetkin.

Melkein heti tulimme lauttauspaikalle ja lauttamies toi lauttansa, kun huomasi meidät toisella rannalla. Kun hän tuli sille rannalle, jossa me olimme, tein hänelle aamutervehdykseni, mutta hän ei vastannut mitään, katsella muljahutteli vaan ja näytti hyvin vihaisen näköiseltä, kun me hevostamme ja muita kaluja toimitimme lautalle. Sitten lähdimme menemään virran yli, joka onnistui hyvästi. Koko ylimenommeakaan aikana ei vaihdettu yhtäkään sanaa ja toisella rannalla maksoin hänelle lauttausrahan; ja sanottuani jäähyväiset, ei hän vastannut siihenkään mitään. Tuosta mitään huolimatta, lähdimme ajelemaan kotia kohden. Tiellä kylän läpi kulkiessamme tapasimme vanhoja tuttuja: tuo lauttamieheltä seipäällä uhattu mies oli tienvarrella panemassa aitaa, jonka lauttamiehen hevonen oli taas hiljakkoin särkenyt. Hän päivitteli että pitää vartioida yötä päivää vainioitansa, jos mieli saada säilytetyksi kylvönsä tuolta pahalle tavalle oppineelta ja isäntänsä puollustamalta lauttamiehen hevoselta. Hän puhutteli ystävällisesti meitä ja pyysi että lähtisimme nyt hänen kotiinsa käymään. Kun ei meidän sopinut hänen pyyntönsä suostua, sillä meillä oli jo kotikiirut, pahoi hän hyvin sitä. Otimme häneltä jäähyväiset ja lähdimme. Ajettuamme kappaleen matkaa, tulimme ison kesantovainion kohdalle, jossa suuri joukko ihmisiä kaivoi, paitahihasillaan, isoa ojaa vainion halki. Työmiehet olivat tieltä ison matkan päässä, mutta eräs heistä tunsu meidät tiellä ja alkoi juosta meitä kohden; me seisatimme hevosemme ja odotimme. Tuo tulia ei ollut kukaan muu kuin entinen tuttuamme, tuo vääryyttä kärsivä, joka ei saanut tunnotointa ja vääryyttä naapuriansa kaivamaan yhteistä, rajoja myöden juoksevaa veto-ojaa. Hänen oli väkinensä täytynyt sitä ruveta kaivamaan, sillä se olisi kaivamatta ollen tuottanut vahinkoa viljelyksille. Hänkin puhutteli meitä ystävällisesti ja kyseli matkamme tarkoitusta. Hän aikoi lain kautta hakea oikeuttansa tuota uppiniskaista naapuriansa vastaan, joka ei mielestäni ollutkaan ollenkaan väärin niin julkeaa vääryyttä kohtaan; häneltäkin jäähyväiset otettuamme, lähdimme taas tuolle tutulle talottomalle taipaleelle.

Tultuamme taipaleelle ja tovin ajatuksissa oltuamme, sanoi poika yht'äkkiä:

"Miksi tuo lauttamies näytti niinkuin hän olisi ollut vihassa meille?"

"Ehkäpä hän oli todestaankin vihassa".

"No minkätähden?"

"Luultavasti sentähden, kun minä en antanut hänen seipäällä vahingoittaa häneltä vääryyttä kärsivää

naapuriensa. Kenties hän olisi tehnyt murhan, jos hänen kostonpyyntönsä ei olisi tullut estetyksi ja niin tuo estäminen kenties tuli suorastaan hänelle itselleenkin hyväksi, katsomattakaan sitä, että hän oli aivan väärässä".

"Sepä nyt on kumma kun ihminen saattaa suuttua aivan oikeasta asiasta!"

"Ihminen, joka on vääryyttä täynnä, ei suutukaan mistään muusta niin nopeasti kuin oikeasta; hän ei kärsi eikä jaksaa kuulla totuutta, sillä hänen sydämensä aivoitukset ovat pahat. Me emme ole vielä monen hengen kanssa olleet puheisilla täällä ja kenties olemme jo saaneet useampia vihamiehiä kuin ystäviä, varsinkin kun olemme julkisesti puhuneet kansakoulun puoleen; semmoista on maailman meno".

"Tuolla kokouksessa kansakoulun vastustajat puhuivat herroista ja muista virkamiehistä niin rumasti, ovatko herrat sitten niin pahoja?"

"Tuhma ihminen luulee, että maailma seisoo heidän sormiensa nenillä. He luulevat, että he ovat ne, jotka kaikki elättävät, jotka kaikki pystyssä pitävät ja hallitsevat ja ett'ei herrat ole muuta vasten mailmassa kuin laiskana elämään ja olemaan muille rasituksena. Tuommoinen ajatustapa on peräti väärä ja suurimman ymmärtämättömyyden synnyttämä. Oikeastaan ei oikeain virkamiesten ja talonpoikien välillä olekaan mitään eroitusta työn teon suhteen, sillä molemmat tekevät työtä sekä itsensä että yhteisen hyvän eduksi. Usein tekee raskasta henkistä työtänsä virkamies suuremmalla huolella, murheella, vaivalla ja ahkeruudella kuin kova työmies, joka päivänsä työn päätettyä saa nukkua yönsä rauhassa. Usein tekee oppinut mies henkisellä työllänsä enemmän hyötyä isänmaallensa ja ihmiskunnalle, kuin kovan työn tekiä, vaikka hänellä olisi sadat kädet työtä tekemässä. Yhtä tuhmasti on myös se, jos joku virkamies eli niin kutsuttu herra katsoo rahvasta sentähden ylönsä, kun hän on kovan työn tekiä, sillä kaikki kelvollinen työ on kunniallista ja se tulee yhteisen isänmaamme hyväksi, tehtäkönpä työtä sitten päällä taikka käsillä".

Tuota viimeistä vastaustani seurasi pitkä äänettämyys ja matka kului hitaasti ja ajatuksissa.

"Voi kuinka paljon minun näköni on selvennyt tällä matkalla, isä!" sanoi poika taas hetken ääneti oltuamme.

"Mitä sinä olet ruvennut näkemään?"

"Olen nähnyt senkin, ett'eivät kaikki ihmiset olekaan niin hyvät kuin olen luullut".

"He olivat tuolla kokouksessa kovan kiihoituksissa jännittävän asian vuoksi, jonkatähden ei sovi kansan keskinäistä suhdetta mitata sillä mitalla, mutta paljon kumminkin puuttuu ihmisiltä totista rakkautta. Minua ilahuttaa kun ma huomaan, että todellakin on näkösi parannut. Mutta ei sinun pidä niin ajatella, että sinä nyt olet kylläksi näkevä. Sinä olet nyt vähäisen osan tullut tuntemaan luonnon suuresta kuvakirjasta ja Jumalan suuresta korkeudesta, viisaudesta ja rakkaudesta ihmisiä kohtaan. Vähän olet myös käsittänyt vielä tuota jalointa, Jumalalta luotua, mutta samassa oikullisinta — juonikkainta näkyväisten kappalten seassa olevaa olentoa — ihmistä. Kaikissa noissa on niin paljon tutkimista, käsittämistä ja oivaltamista, että ihmisen täytyy koko ikänsä niitä tutkia, jos mieli on niistä jokukaan murunen selville saada".

"En minä niin luulekaan, että olisin jo kylliksi näkevä, mutta toivon että olen saanut hyvän alun näköni selveämiseen".

"Se tunto on oikea. Mutta tiedätkö nyt, mistä minä otan aineita kirjoituksiini?"

"Tiedän: ihmissydänten tuomista elämän kohtaloista ja heidän menetystavasta Jumalaa ja lähimäistä kohtaan".

"Aivan niin mutta mitä ajattelisit jos kirjoittaisin tämän matkamme kaikkineen, mitä olemme nähneet, kuulleet, puhuneet ja tunteneet?"

"Siitä tulisi sievä kertomus".

"Minkä panisit kertomukselle nimeksi?"

"No, kylään tullessa".

"Olemmehan nähneet ja kuulleet jotain itse kylässäkin".

"Mutta enimmän kumminki kyläntullessa", intti poika.

"Suostun. Minä kirjoitan kertomuksen kaikesta mitä olemme tällä matkalla havainnut ja panen sille ehdoittamasi nimen".

"Kirjoittakaa! Mutta pyydän että annatte sen minun lukea, sitten kun kertomus on valmiina!"

Minä suostuin.

Nyt juuri tulimme koti-veräjälle.

Kun pääsin kotia rupesin kirjoittamaan tätä kertomusta.

Kertomuksen valmiiksi tultua, vein sen lupaukseni mukaan pojalle luettavaksi; poika luki sen aikojansa myöden. Kun hän oli lukenut loppuun kertomuksen, tuli hän minun tyköni loistavin silmin: "nyt minä vasta oikein käsitan mistä kertomuksissa aineita saadaan, koko elämän lavea tanner on täynnä valmiita kukkaisia; kauniita, rumia, terveellisiä ja myrkyllisiä ja kirjoittajalla ei ole muuta työtä kuin että hän oppii ne tuntemaan ja että hän sitte järjestelee ne sievihin riveihin joihin hän väliin sovittelee myrkyllisiäkin kasvuja kauneimpain ja tuoksuvampain kukkien sekaan ja niin tuosta kirjavasta joukosta tulee kokonainen sarja. Jos Jumala suo minulle niitä voimia ja minun siihen ikään tulla, että voin kansalleni kirjoittaa jotain, niin luulisin jo löytäväni aineita", innotteli poika.

"Mistä kirjoittaisit silloin?"

"Thmissydäimestä".

"Sen valopuolistako?"

"Ei, ei, vaan minä panisin piikkejä ruusuin sekaan ja muista valkean rinnalle. Kokonainen kuva minua aina on parhaiten miellyttänyt ja semmoinen ei ole mielestä eksyttävä", sanoi poika.

"Jospa Jumala sen soisi, että aikeesi kävisi toteen!" sanoin pojalle ja pari kyyneltä nousi silmiin, jotka huolellisesti koin häneltä salata.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KYLÄÄN TULLESSA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE

PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do

with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project

Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."

- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and

donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541.

Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.